

РОЗВИТОК КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ (НА ПРИКЛАДІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ)

У статті проаналізовані умови успішної трансформації вищої освіти України на шляху її входження до світового освітнього простору: удосконалення змісту програм, наповнення навчальних дисциплін матеріалами, в яких розкрито особливості психолого-педагогічної та конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери, формування сучасного конкурентноздатного фахівця з високим рівнем конфліктологічної культури.

Ключові слова: соціальний працівник, психолог, вчитель музики, професійна підготовка, конфліктологічна культура.

Постановка проблеми. Для нашого дослідження важливими є результати аналізу досвіду формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічної сфери в Сполучених Штатах Америки. Адже ця країна має чималий досвід професійної підготовки яскравих представників у галузі психології, соціальної педагогіки, музики.

Аналіз останніх публікацій. У наукових доробках Н. Абашкіної, Н. Вишневської, Л. Віннікової, Н. Гайдук, Т. Гури, І. Зверевої, Г. Лактіонової, В. Поліщук О. Пришляк, Л. Пуховської, С. Сисоевої та ін.) досліджено проблеми професійної підготовки фахівців соціономічної сфери різних країн: Великої Британії, Німеччини, Австрії, Норвегії, Данії, Канади, Польщі, США, Франції тощо.

Невирішена раніше частина проблеми. Конфліктологічну складову підготовки фахівців соціономічної професії в Сполучених Штатах Америки розглянуто недостатньо у працях вітчизняних науковців.

Мета статті. У статті розкрито особливості формування конфліктологічної культури фахівців соціономічної сфери в США шляхом аналізу їхньої професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Навчання в дворічних коледжах є першою сходинкою одержання психологічної освіти в США. Студенти самостійно обирають навчальні дисципліни відповідно до навчального плану та майбутньої спеціалізації.

Наприклад, в одному із коледжів у штаті Небраска майбутні психологи вивчають дисципліни, під час вивчення яких закладаються основи конфліктологічної культури: “Вступ у психологію”, “Соціальна психологія”, “Усне спілкування” [1, с. 50].

Також за своєю ініціативою студент, обравши курси “Психологія навчання”, “Вступ у консультаційні вміння: теорія і методи”, “Людські стосунки”, “Міжнародні взаємини”, зможе ефективно спілкуватися, розуміти і оцінювати основні галузі людського знання, своїх колег і навколишнє оточення, зосередитися на головній темі вивчення для підготовки до роботи чи до продовження навчання в чотирирічному коледжі [1, с. 57].

На другій сходинці психологічної освіти – в чотирирічних коледжах – коледжах поведінкових і соціальних наук, школах соціальних і поведінкових наук, коледжах гуманітарних і природничих наук в навчальні програми студентів входять три групи дисциплін: загальноосвітні, курси спеціалізації (основний – major і другорядний – minor), дисципліни за вибором студента (electives). Розвиток конфліктологічної

культури майбутніх психологів-бакалаврів забезпечують загальноосвітні предмети “Філософія”, “Етика” [1, с. 60–61], а з психології серед обов’язкових навчальних курсів важливе місце посідає “Вступний курс психології”.

В Американському університеті у Вашингтоні формуванню знань з конфліктології сприяють обов’язкові елективи, зокрема: “Принципи поведінки”, “Перцепція і судження”, “Психологія дитини”, “Кризове втручання”, “Теорія особистості”, “Соціальна психологія” [1, с. 62].

Підготовка психологів-дослідників, що забезпечує одержання ступеня доктора філософії (PhD), зазвичай, включає:

- обов’язкові навчальні курси (“Вступ у планування експерименту”, “Дослідницький проект в психології”, просунутий курс з методів планування психологічних експериментів, семінари з біопсихології, вчення, когнітивним процесам, особистості, розвитку, соціальної та організаційної психології), що досліджуються в перший рік навчання;
- елективні навчальні курси поза галуззю спеціалізації;
- дослідницьку діяльність та написання дисертації [1, с. 66].

У професійних школах, на здобуття магістерського або докторського ступеня, навчання студентів більше орієнтоване на практику й спрямоване на опанування прикладних професійних знань і умінь в конкретній галузі професійної психологічної роботи. Професійні школи здійснюють підготовку докторів психології (PsyD). Ступінь доктора психології присуджується (на відміну від ступеня доктора філософії) за вагомих практичних внесок у галузі психології [1, с. 54]. Якщо психолог-магістр сам успішно викладав психологічні дисципліни у коледжах та університетах, йому може бути присуджено ступінь доктора педагогічних наук (EdD).

Визначальною особливістю професійної підготовки психологів у США є те, що її зумовлено типом університету, в якому вона відбувається. Університети цієї країни поділяють на дві групи: перша – базові, вони готують фахівців для різних галузей психологічної науки та практики й статусно не виділяються з усіх вищих навчальних закладів; друга – де престижна Ivy League, що займається підготовкою елітних кадрів – психологів. Вони покликані здійснювати відкриття у науковій психології та створювати нові психологічні технології, практики. Диплом університетів (очолює їхній рейтинг Гарвардський, Йельський і Стенфордський університети) найвище оцінюється у світі. Кожний рік випускається лише 25 таких психологів, причому університети мають щорічно виборювати право їх готувати. Навчання в університетах, передусім, відбувається позааудиторно: у науково-дослідних лабораторіях, психологічних центрах; будується на основі самостійної роботи студентів під керівництвом провідних учених-психологів та практиків, із всесвітньо відомими іменами [4, с. 64].

Активні методи навчання впродовж усього терміну навчання такі: дискусії, рольові ігри, кейс-стаді, навчальні конференції, методи проектів та ситуативного навчання, клінічне наставництво, професійні майстерні, психоісторії, ведення майбутніми фахівцями з психології щоденника супервізії, в якому вони спостерігали та відзначали етапи вирішення психологом професійних проблем, здійснювали критичний аналіз перебігу та результатів психологічної практики, обов’язкове створення як загального, підсумкового портфоліо, так і окремих портфоліо допомагають студентам краще зрозуміти власні можливості у передбаченні або розв’язанні конфліктів [8, с. 50].

Також у Сполучених Штатах накопичено цікавий досвід підготовки майбутніх конфліктологів засобами дистанційної професійної освіти. Так, у Центрі розв'язання конфліктів Бредфордського університету розроблено педагогічний підхід, що передбачає групову роботу, дискусії на семінарських заняттях та інші методи, де студенти можуть бути активними в опануванні знань, умінь та навичок. Такий методологічний підхід є найбільш придатним для викладання конфліктологічних дисциплін тому, що:

- студенти можуть використовувати особисті знання й навички, що вдосконалюються для подальшої роботи у сфері розв'язання конфліктів;
- такий метод дозволяє вивчити найкращу практику розв'язання конфліктів як третьої сторони;
- метод мотивує студентів ставити запитання й самостійно знаходити на них відповіді, в результаті чого студенти краще розуміють матеріал і покращують власну компетентність [3, с. 91].

Першим кроком Бредфордського університету було створення Центру розв'язання конфліктів, що розпочав підготовку матеріалів до курсу “Трансформація громадянського конфлікту” (лекції, підручники та методичні розробки) для розміщення на сайті в електронному форматі.

Більш складною за своєю системою була програма Європейського Мережевого університету (англ. The European Network University). Базуючись на досвіді інтенсивного дистанційного курсу “Міжнародна політична економіка” (англ. International Political Economy). Викладачі університету розробили пропозицію поєднати досвід декількох європейських університетів, що спеціалізуються на втручанні у конфлікти, у результаті чого була розроблена магістерська програма “Трансформація суспільного конфлікту”.

Університет Бредфорду приєднався до пілотного проекту, використовуючи для дистанційного курсу матеріали Центру й технічні розробки Європейського мережевого університету.

Результатом такої співпраці став тритижневий курс: перший тиждень – уведення у концепцію й інструменти, другий тиждень – аналіз конфліктів, третій тиждень – запобігання конфліктам.

Пілотна модель курсу “Трансформація суспільного конфлікту” відрізнялася від інших дистанційних курсів у сфері розв'язання конфліктів високим рівнем взаємодії між студентами й викладачами; доступністю викладення теоретичного матеріалу; консультуванням експертів-практиків; заохоченням тісної співпраці між слухачами курсу; високим рівнем відповідності теорії сучасним реаліям, а саме поновлення матеріалів для самостійного вивчення, посилань на актуальні сайти для фахівців з розв'язання конфліктів [3, с. 91].

Майбутні соціальні працівники – бакалаври у провідних американських університетах (Мічиган, Кентуккі, Індіана, Пенсільванія, Техас) на додаток до професійно сфокусованих курсів мають блок предметів, що охоплюють вивчення соціальної поведінки, біологічних процесів, розвиток практичних навичок соціальних працівників. Так, в університеті штату Мічиган студентам надають знання про системний підхід до практичної діяльності й допомагають виробити навички до оцінювання та вирішення проблеми [1, с. 17].

Складовою частиною більшості університетів Сполучених Штатів є школи соціальної роботи, що постійно займаються покращенням соціальної освіти. Філософія навчання в школі соціальної роботи розкриває такі питання:

полікультуралізм та робота з різними категоріями населення; соціальна справедливість і соціальні зміни; попередження виникнення соціальних проблем, лікування й реабілітація хворих; знання досліджень, присвячених вивченню поведінки людини та соціальним наукам [1, с. 13]. Отже, у студентів створюються певні передумови для становлення конфліктологічної культури, а саме – відбувається засвоєння правил спілкування з різними категоріями клієнтів.

У навчальному плані підготовки соціальних працівників у школах соціальної роботи передбачено вивчення поведінки людини в соціальному середовищі. Ці знання в майбутньому допоможуть фахівцю соціальної сфери передбачити конфліктні ситуації, що є, на жаль, неминучим явищем у його роботі з клієнтами.

Вивчення досвіду застосування практичного методу навчання, який визначає знання з теорії, пов'язані з практичною роботою з людьми, сім'ями, групами, організаціями, спільнотами, сприяє розвитку конфліктологічної готовності як складової конфліктологічної культури студентів.

У системі підготовки соціальних працівників у США надзвичайно важливе значення приділяється практичному навчанню. За вимогою Ради з освіти у соціальній роботі всі програми підготовки соціальних працівників включають практичний компонент, який складається з ознайомлення студентів з прийомами і методами роботи та їх безпосереднього включення у діяльність під керівництвом досвідчених педагогів – наставників і викладачів – конструкторів [7, с. 87].

Однією із особливостей практичної підготовки бакалаврів соціальної роботи у навчальних закладах США є те, що практичні заняття проводяться як у соціальних агентствах польовими інструкторами, так і у навчальному закладі викладачем практики. Один раз у місяць студенти зустрічаються на семінарі з практики, метою якого є інтеграція теоретичних знань і практики роботи з різними категоріями населення, тому, власне, семінар і носить назву інтегративний. На семінарі студенти мають можливість обговорити проблеми, з якими вони зустрілися під час польової практики. Найчастіше ці проблеми стосуються питань соціальної справедливості, стратегії вирішення проблем клієнтів та конфліктних ситуацій, взаємовідносин з польовим інструктором, етичних дилем, оцінювання практики [7, с. 91]. Як бачимо, ці заняття дозволяють студентам перевірити, на скільки успішно вони засвоїли знання з психології й конфліктології, як їх можна використати на практиці.

Після успішного завершення програми професійної підготовки бакалаври соціальної роботи можуть або розпочати свою професійну діяльність як фахівці загального профілю, або продовжити навчання у магістратурі [7, с. 93].

Протягом першого року навчання в магістратурі студенти проходять загальний навчальний курс, призначений для поглибленого засвоєння теорії і практики соціальної роботи, яке забезпечується вивченням таких предметів, як соціальні служби, теорія поведінки людей, динамічна психіатрія, соціокультурні концепції, соціальна стратифікація, етнічні системи, методи практичної соціальної роботи, наукові методи дослідження та ін. [7, с. 93].

Отже, **теоретичне й практичне оволодіння знаннями з психології дозволяє правильно побудувати спілкування і взаємодію з клієнтами, тому є значущим компонентом теоретичної підготовки бакалаврів соціальної роботи й передумовою для вступу до магістратури.**

В Школі соціальної роботи Католицького університету для розвитку конфліктологічної культури студентів – магістрів важливе значення мають такі базові курси: “Відмінності між людьми у багатокультурному суспільстві”,

“Поведінка людини у соціальному середовищі”, “Практика соціальної роботи загального профілю з індивідами, сім’ями і групами”, “Практика соціальної роботи з групами, громадами та організаціями”, “Польова практика та інтегративний семінар” магістратури [7, с. 94].

Студенти на практиці проводять 16 годин в тиждень на першому курсі і 20 годин в тиждень – на другому.

Необхідними умовами для вступу до Школи соціальної роботи Колумбійського університету є диплом бакалавра мистецтв (BA) або бакалавра наук (BS) акредитованого коледжу чи університету, проходження 60-годинного навчального курсу із гуманітарних дисциплін, причому 20 годин відводиться на соціальні та біологічні науки.

На першому курсі магістратури студенти вивчають базові курси підготовки соціальних працівників. Обраний метод спеціалізації та сфери практики знаходять відображення у навчальному плані другого курсу магістратури. Особлива увага в процесі навчання надається практичній підготовці, на яку відводиться три дні в тиждень, або 300 годин в семестр. Студенти проходять польову практику у відповідних до обраного профілю соціальних закладах та установах магістратури [7, с. 98].

Концентрація за методом соціальної роботи в одній із сфер практики – це досить вдала модель підготовки магістрів Школи соціальної роботи Колумбійського університету і найбільш оптимальний варіант забезпечення глибини здобутих знань, вмінь, навичок, у тому числі з психології поведінки в конфліктних ситуаціях.

У Сполучених Штатах є дворівнева підготовка вчителів музики для шкіл: бакалавріат та магістратура. Так, в коледжі Святої Рози (місто Олбані, штат Нью-Йорк) в бакалавріаті інструменталістів і вокалістів готують за такими академічними програмами: Music Industry-Bachelor of Science та Music Education- Bachelor of Science.

У структурі коледжу з магістратури виокремлюється школа мистецтв і гуманітарних наук (School of Arts and Humanities). Програми поділяються на два види:

- для магістра наук в галузі музичної освіти – Master of science in education (Music Education)
- для магістра мистецтв у вокальній педагогіці – Master of arts in vocal pedagogy, у фортепіанній педагогіці – Master of arts in piano pedagogy, в галузі джазу – Master of arts in jazz studies і в галузі музикальних технологій – Master of arts in music technology pedagogy.

До навчання в магістратурі всі студенти повинні засвоїти курси, що пов’язані з розвитком слуху, голосових навичок, з теорії музики, історії музики та аналізу, прикладної музики, практичної гармонії (на фортепіано або електронних клавішних інструментах), психології, дитячому та підлітковому розвитку, охоплюючи дітей з відхиленнями в розвитку. Також студенти мають пройти курси, пов’язані з попередженням насилля над дітьми, захворювання СНІДОМ. Пропонується і студентський навчальний семінар.

Для попередження конфліктних ситуацій майбутні вчителі музики мають вміти максимально враховувати індивідуальні можливості дітей, їх нахили та здібності. Щоб захопити дітей, сформувати інтерес до спілкування з музичним мистецтвом, мотивацію, майбутній педагог має вміти максимально використовувати різні методи роботи і технічні засоби, що найбільш привабливі для учнів магістратури [8, с. 44].

На переддипломному рівні Стенфордський університет пропонує програми, що дозволяють здобути три ступені – бакалавра мистецтв, бакалавра наук, бакалавра мистецтв і наук.

Перші роки навчання в університеті займає вступний курс, котрий закладає міцний фундамент для подальших занять. На цьому етапі значна увага приділяється розвитку культури писемного та усного мовлення (введення в гуманітарні науки, курс риторики, мистецтво діалогу й дискусій).

Отже, студент має можливість опанувати знаннями про спілкування, в якому можливе існування різних поглядів, ідей, думок, гіпотез, можна вільно викласти власні думки і прислухатися до думок інших. А правильно побудоване спілкування, як відомо, дозволяє запобігти виникненню і конфліктів.

Серед основних форм навчання важливе місце в Стенфордському університеті належить лекціям, лабораторним заняттям, семінарам. Вступний курс є достатньо великим за обсягом і пропонує студентам читання лекцій, тривалість яких можлива від 50 хвилин до 2 годин, а перерва триває 10 хвилин. Останнім часом відбувається зміна в методиці проведення лекцій за рахунок надання студентам друкованих текстів, таблиць, графіків. Це звільняє студента від ведення конспекту і дозволяє лектору широко використовувати технічні засоби навчання, аудіо – та відеоапаратуру. Семінари проводяться, як правило, з 55-30 студентами. Ця форма навчання передбачає більш тісну взаємодію між студентами і викладачем.

Проводячи порівняння змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери, можна відзначити, що студенти спеціальностей “Психологія” і “Соціальна робота” мають більше можливостей для формування конфліктологічної культури, чим студенти спеціальності “Вчитель музики”. Хоча мистецтво вести діалог й дискусію, котре є необхідною передумовою для становлення конфліктологічних знань, умінь і навичок, формується у майбутніх вчителів музики вже з першого курсу.

Кожна з охарактеризованих моделей підготовки майбутніх фахівців соціономічної сфери в Сполучених Штатах Америки, звісно, потребує ретельного аналізу, що дозволить визначити раціональні ідеї та можливі шляхи їхнього впровадження у вітчизняну систему професійної освіти.

1. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка / Л.В.Віннікова – Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2003. – 22 с.
2. Володарская И. А., Лизунова Н. М. Система подготовки психологов в США / И. А. Володарская, Н. М. Лизунова // Вестник МГУ. – Сер. 14. Психология. – 1989. – № 3. – С. 50 – 62.
3. Жарук І. В. Дистанційна професійна освіта конфліктологів у США // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: Матеріали II-ої Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 24-25 квітня 2014 р.) / [ред. колегія: Є. М. Потапчук, О. В. Кулешова, Л. О. Подкоритова, В. К. Гаврилькевич, Л. Г. Параскевич] / М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т, каф. практ. психол. та педагог. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – С. 91–93.
4. Гура Т. Є. Зарубіжний досвід професійної підготовки та розвитку професійного мислення психологів / Т. Є. Гура // Вісник Харківського Національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків : ХНПУ, 2012. – Вип. 44. – Ч. II. – С. 62–71.
5. Карандашев В. Н. Психология: Введение в профессию. – М.: Смысл, 2000. – 288 с.
6. Седунова Л. М. Общее и профессиональное музыкальное образование в США // Музыка в школе. – №2. – 2008. – С.44–51.

7. Соціальна робота: Підручник / В. А. Поліщук, О. П. Бартош-Пічкара, Н. М. Горішна, І. В. Лещук, О. Ю. Пришляк / за ред. Н. Г. Ничкало. – Тернопіль: ВАТ “ТВПК “Збруч”, 2010. – С. 83–98.
8. Юрасова Е. Н. Обучение и трудоустройство психологов во Франции / Е. Н. Юрасова // Психологические аспекты профессионального становления: Сборник материалов Всероссийской межвузовской научной конференции. – М.: РИПО ИГУМО и ИТ, 2009. – С. 130–141.
9. Hatcher R.L., Lassister K.D. Initial training in professional psychology: the practicum competencies outline / Hatcher R.L., Lassister K.D. // Training and education in professional psychology. – 2007. – Vol.1. – No 1. – P. 49-63.
10. Kaslov N. Competencies in professional psychology / Kaslov N. // American Psychologist. – 2004. – No 56. – P. 774-781.
11. Mark R. Raymond. Job Analysis and Specification of Content for Licensure and Certification Examination / Mark R. Raymond. Job // Applied measurement for education. – 2001. – 14(4), Lawrence Erlbaum Associates, Inc.; P. 369–415.
12. Stratford R. A competency approach to educational psychology practice: the implications for quality / Stratford R. // Educational and child psychology. – 2005. – No 24. – P. 5–11.
13. Survey of the Practice of Psychology, prepared by Professional Examination Service. – Association of States and Provincial Psychology Boards, 2003. – 147 p.

One of conditions of successful transformation of higher education of Ukraine and its occurrence in the world educational space is studying of foreign experience of vocational training of the experts of socionomical sphere, particularly its conflictological component. Perfection of the maintenance of programs and filling of subject matters by a staff which opens features psychologo-pedagogical and conflictological preparations of the future experts of socionomical sphere, will promote formation of the modern competitive expert with a high level of conflictological culture. Our article is devoted disclosing of these questions.

Keywords: *the social worker, the psychologist, the teacher of music, vocational training, conflictological culture*

УДК: 378: 06.044.5:338.48

ББК: 74.58

Ярослав Вовчок

ЕТНОГРАФІЧНИЙ ТУРИЗМ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті акцентовано увагу на необхідності виділення й вивчення етнографічного туризму під час професійної освіти менеджерів туристичної сфери. Розкрито актуальність етнографічного туризму на сучасному етапі, а відповідно і потребу в підготовці фахівців для здійснення такої туристичної діяльності. Розглянуто різні наукові підходи до визначення поняття етнографічного туризму, до зв'язку його з подібними поняттями, подано сутність і змістовність етнографічного туризму у власному розумінні. Виділено основні чинники, що забезпечують виокремлення етнографічного туризму в межах туристичної діяльності і надання йому організаційних особливостей, відмінних від інших різновидів туризму.

Ключові слова: *етнографічний туризм, організація етнографічного туризму, менеджер туристичної діяльності.*

Постановка проблеми. На тлі сучасних глобалізаційних світових процесів особливо відчутною стала тенденція до усвідомленого поцінування і збереження самобутності національної культури – свого народу й інших народів світу. У зв'язку з цим актуальності набуває процес ефективного запровадження й ведення